
GEOGRAFICKÝ ČASOPIS

58

2006

4

*Ján Buček**

HLAVNÉ SMERY A PROBLÉMY VÝSKUMU SÚČASNEJ POLITICKEJ GEOGRAFIE

J. Buček: Main research directions and problems in current political geography. Geografický časopis, 58, 2006, 4, 52 refs.

The main research directions and problems were identified after careful analyses of the structure and content of leading textbooks and review papers in political geography. Among the main research directions we can find – geopolitics; geography of international relations, world political and economic system; political geography of the state; electoral geography, democracy and representation; political geography of regional and local level; geography of public policy and theoretical issues in political geography. Within these fields of study, the following main problems were identified – territory, borders and territorial divisions; conflict, war/peace and terrorism; justice, ethics and human rights; identity and minorities; gender and feminist issues; environmental issues; policy innovations and governance; other actors (private sector, non-profit sector, media and information-telecommunication technologies).

Key words: political geography, directions, problems, state, territory, geopolitics, electoral geography, public policy

ÚVOD

Jednou z najdynamickejšie sa rozvíjajúcich a tematicky značne expandujúcich častí humánnej geografie vo svete je politická geografia. K črtám jej vývoja však patrí aj jej fragmentovanosť a nerovnaká rozvinutosť (Cox a Low 2003), či upozornenie na nebezpečenstvo kolapsu pod váhou svojej vnútornej diferen-

* Katedra humánnej geografie a demogeografie, Prírodovedecká fakulta UK, Mlynská dolina 1, 842 15 Bratislava

covanosti (Agnew 2003). S ohľadom na tieto súvislosti je hlavným cieľom príspevku pokus o sprehľadnenie súčasného vývoja politickej geografie vo svete. Pokúšam sa o to prostredníctvom identifikácie a stručného predstavenia jej hlavných smerov a problémov výskumu od roku 1990. Štúdia má tiež za cieľ inšpirovať (politických) geografov k osobnej reflexii vývoja politickej geografie a upriamiť ich pozornosť na potrebu skúmania v celej škále záberu súčasnej politickej geografie. To sa týka aj postupne sa rozvíjajúcej slovenskej politickej geografie.

K identifikácii hlavných smerov a problémov výskumu vo svetovej politickej geografii je použitá kombinácia dvoch hlavných skupín východiskových zdrojov. Kým na zachytenie základných častí politickej geografie využívam štruktúru dvoch veľmi známych a v súčasnosti veľmi používaných učebníc politickej geografie na univerzitách po celom svete, na identifikáciu najaktuálnejších trendov slúži zhodnotenie obsahu prehľadových článkov písaných osobnosťami svetovej politickej geografie – tzv. „progress reports“ (ďalej aj ako reporty, správy), venovaných politickej geografii, uverejnených v časopise *Progress in Human Geography* od roku 1990 do roku 2004. Okrem týchto „správ“ boli použité na doplnenie aj ďalšie politicko-geografické články, publikované v iných vedeckých časopisoch.

Štruktúra štúdie zohľadňuje naznačené ciele. Najprv sú bližšie charakterizované východiská a postup použitý pri identifikácii orientácie výskumu vo svetovej politickej geografii. Nasleduje časť venovaná výsledkom analýzy jej smerovania. Prináša stručné zdôvodnenie, ako aj samotné predstavenie hlavných smerov (oblastí skúmania, objektu skúmania) a hlavných problémov (toho čo sa predovšetkým skúma, aktuálnemu predmetu záujmu) výskumu súčasnej politickej geografie vo svete. Stručná diskusia k výsledkom štúdie a vybraným problémom vývoja politickej geografie je prezentovaná v jej závere.

POSTUP IDENTIFIKÁCIE SMEROVANIA VÝSKUMU SÚČASNEJ SVETOVEJ POLITICKEJ GEOGRAFIE

Nájsť a vhodne aplikovať dostatočne rigorózný postup k splneniu cieľa tejto štúdie – identifikácii hlavných smerov a problémov súčasnej politickej geografie – nie je jednoduché. Každý takýto zámer je nutne poznačený subjektivitou autora, jeho osobnými preferenciami a skúsenosťami. Subjektívnosť a intuitívnosť sa pokúšam redukovat' na prijateľnú mieru niekoľkými metodickými opatreniami. Predovšetkým ide o zúženie počtu sledovaných východiskových zdrojov (dve základné učebnice, séria prehľadových článkov). Toto, na prvý pohľad obmedzujúce opatrenie však zamedzuje svojvoľnému výberu zdrojov a je vyvážené silnou reprezentatívnosťou zdrojov (použitie prác výrazných osobností politickej geografie, rešpektovaný vedecký časopis). Rovnako sa pokúšam o systematické zhodnotenie všetkých zdrojových textov (podrobné zhodnotenie štruktúry a obsahu publikácií).

Obidve skupiny východiskových zdrojov (učebnice, prehľadové články) boli vybrané s ohľadom na ich schopnosť dostatočne reflektovať dosiahnuté vedecké poznanie. Učebnice sú písané s odlišným cieľom ako napr. vedecké monografie či referenčná literatúra (encyklopédie, pojmové slovníky a pod.). Ich cieľom je priblížiť (predovšetkým študentom, ale aj iným záujemcom) určitú oblasť po-

znania, najčastejšie vedeckú disciplínu, zvyčajne so snahou o kompletnosť a sumarizáciu dosiahnutého poznania. Obsahujú hlavné témy a hodnotenie dosiahnutých poznatkov. Medzi základné požiadavky patrí prehľadná štruktúra, jasnosť a zrozumiteľnosť textu. Prehľadové články (angl. review papers) sa sústreďujú predovšetkým na hodnotenie už publikovaných prác (napr. Day 1991). Bývajú dlhšie a majú rozsiahlu časť venovanú odkazom (použitej literatúre). Na rozdiel od štandardných vedeckých článkov sústredených prevažne na špecifický problém, bývajú značne širšie zamerané. Poskytujú cenný prehľad, hodnotenie a zovšeobecnenia vývoja poznávania v určitej oblasti či disciplíne. Upozorňujú na dosiahnutý pokrok, významných autorov a ich prínos, načrtávajú budúce smerovanie výskumu či nezodpovedané otázky.

Za primárny rámec identifikácie základných smerov boli použité dve, dnes už mnohými rokmi preverené a viacerými vydania aktualizované univerzitné učebnice politickej geografie od M. Glassnera a C. Fahrera (2004) a P. Taylora a C. Flinta (1999). Počet ich vydaní a široká akceptovanosť týchto textov umožňuje považovať ich štruktúru a obsah za vydarené priblíženie najvýznamnejších smerov a problémov výskumu v politickej geografii. Treba uviesť, že učebnica Glassnera a Fahrera je (736 strán) oproti učebnici Taylora a Flinta rozsiahlejšia (424 strán). Štruktúrovanie použitého tretieho vydania učebnice *Political geography* Glassnera a Fahrera je veľmi podrobné, obsahuje 39 kapitol sústredených do 9 častí. Použité štvrté vydanie učebnice od autorov Taylora a Flinta *Political geography – world economy, nation state and locality* tvorí 8 kapitol a 30 kratších podkapitol.

Napriek tomu, že spomínané učebnice obsahujú pojednania aj o vysoko aktuálnych témach, nemôžu im venovať dostatočnú pozornosť s ohľadom na ambíciu pokrývať základy a najtypickejšie „klasické“ časti politickej geografie. Keďže ambíciou štúdie je zachytiť aj čo najaktuálnejšie smerovanie politickej geografie s dostatočnou podrobnosťou, je potrebné posilniť práve tento aspekt analýzy. Oprel som sa preto o jeden z najpoprednejších geografických časopisov – *Progress in Human Geography*. Jeho prestíž potvrdzuje prvé (2002 a 2003), resp. druhé (2004) miesto medzi geografickými časopismi podľa sledovania citovanosti (impact factor, podľa ISI Journal Citation Reports – Geography). Využitá bola pritom jedna z črt vydavateľskej stratégie časopisu, spočívajúca v uverejňovaní prehľadových tzv. progress reports (čo možno voľne preložiť ako „správy o pokroku“) o parciálnych disciplínach humánnej geografie (približne raz ročne v prípade významných subdisciplín), vrátane politickej geografie. K ich napísaniu sú pozývaní prominentní politickí geografi, pričom vo väčšine prípadov tak činia niekoľkokrát po sebe. Predmetom podrobného štúdia je preto kompletná časová rada 15 „reportov“, venovaných politickej geografii (postupne uverejnených od roku 1990 do roku 2004). Ich autormi sú J. O'Loughlin, D. Reynolds, G. Ó Tuathail, K. Dodds, C. Flint a M. Sparke. Títo autori vo svojich štúdiách upozorňujú na najvýznamnejšie posuny v poznaní a poznávaní v oblasti politickej geografie, upozorňujú na nové koncepty, identifikujú a hodnotia významné smery, poukazujú na najvýznamnejšie publikované práce a ich prínosy. Najmä s účelom podrobnejšej charakteristiky dielčích tém boli použité aj ďalšie štúdie z oblasti politickej geografie. Časť z nich sú „progress reports“, sledujúce vývoj v oblasti prieniku geografie a verejnej politiky. Tieto

zdroje boli využité najmä pri identifikovaných, ale hlavnými zdrojmi informácií menej podrobne pokrytých smeroch a slúžili k upresneniu parciálnych tém výskumu.

Základným prvkom spracovania textov pre potreby identifikácie hlavných smerov a problémov v prácach Glassnera a Fahrera, ako aj Taylora a Flinta, je štruktúra podľa častí a kapitol, resp. kapitol a podkapitol. Podobne v prípade reportov som sa opieral o dve úrovne podrobnosti – kľúčovým prvkom identifikácie bola ich štruktúra podľa častí, podrobnejšou zložkou textu boli všetky odseky reportov. Tento postup umožnil identifikovať odlišné odseky pri častiach článku s mnohotematickým zameraním. Výber smerov a problémov sa odvíjal od frekvencie ich výskytu a rozsahu, ktorý im bol venovaný (kapitoly a subkapitoly učebníc, časti a odseky reportov). Ich počet bol následne zúžený grupovaním na základe tematickej blízkosti a početnosti výskytu v sledovaných publikáciách. Každý z identifikovaných smerov a problémov je charakterizovaný krátkym vysvetlením dôvodov vyčlenenia (pozornosť venovaná v jednotlivých zdrojoch), upozornením na niektoré dôležité súvislosti a stručným prehľadom dielčích tém výskumu. Predstavujú prevažne zhluk blízkych až prelínajúcich sa oblastí a problémov výskumu, nejedná sa o jednoznačne odlišiteľné výskumné zamerania.

HLAVNÉ SMERY A PROBLÉMY VÝSKUMU SVETOVEJ POLITICKEJ GEOGRAFIE

Neobyčajnú dynamiku expanzie a diverzifikácie politickej geografie dobre dokumentujú napr. problémy s jej definovaním a vymedzením ako vedeckej disciplíny (napr. Agnew 2003, Low 2003, Glassner a Fahrer 2004). Nasledujúca hlavná časť príspevku identifikuje hlavné smery a hlavné problémy výskumu politickej geografie, opierajúc sa o názory jej popredných súčasných predstaviteľov. Nesnaží sa o definíciu politickej geografie ako vedeckej disciplíny či hľadanie jej pozície v systéme geografických vied, formulovanie definícií častí politickej geografie či predstavenie nejakého uceleného systému politickej geografie, prípadne kritiku jej smerovania. Opierajúc sa o už spomínaný postup a východiskové zdroje sa najprv predstavujú hlavné smery výskumu, pričom viaceré z nich majú už ambíciu formovať sa ako parciálne disciplíny politickej geografie. Pri pohľade na uvádzané smery a problémy či parciálne témy musíme mať na pamäti typický dôraz politickej geografie na priestorové aspekty, komplexnosť, rešpekt k celkovému kontextu, či ohľad na rôzne druhy moci.

Hlavné smery výskumu politickej geografie

Na základe systematického zhodnotenia štruktúry a obsahu spomínaných publikácií boli na princípe tematickej blízkosti identifikované nasledujúce hlavné smery výskumu v politickej geografii (s použitím pojmov najčastejšie sa vyskytujúcich v samotných publikáciách):

- A) *Geopolitika,*
- B) *Medzinárodné vzťahy, svetový politický systém a svetová ekonomika,*
- C) *Politická geografia štátu,*

- D) *Volebná geografia, demokracia a otázky zastúpenia,*
- E) *Politická geografia subštátnych jednotiek (regionálnej a miestnej úrovne),*
- F) *Geografia verejnej politiky,*
- G) *Teoretické problémy politickej geografie.*

A) *Geopolitika* si ako jeden z mála smerov vyslúžila najvyššie postavenie v rámci štruktúry oboch učebníc (časť učebnice u Glassnera a Fahrera, kapitola u Taylora a Flinta). Pravidelné je jej hodnotenie napr. u Flinta (vo všetkých príspevkoch), významne sa ňou zaoberajú Dodds a O'Tuathail (v dvoch z troch správ), neobchádzajú ju ani Reynolds a O'Loughlin. Kým začiatkom 90-tych rokov bolo bežné poukazovať na znovuzrodenie či návrat ku geopolitike, Flint (2002) podotýka, že je načas hovoriť o konsolidácii geopolitiky. Ide o jeden z „módnych smerov vo vedeckých, ako aj politických kruhoch“ (Murphy et al. 2004). V súčasnosti je pre ňu typický dôraz na geografické súvislosti svetovej politiky, úlohu priestoru v medzinárodných vzťahoch. Snaží sa o prínos pri celkovom vysvetlení politickej organizácie priestoru či významu priestorovej dimenzie pri vzniku a riešení konfliktov. O rastúcej váhe tohto smeru svedčí aj založenie špecializovaného časopisu *Geopolitics* (vychádza od roku 1996). Pozornosť výskumu sa orientuje najmä na nasledujúce širšie témy:

- geopolitické koncepcie, vrátane hodnotenia starších koncepcií a prístupov
- analýzu zdrojov moci,
- bezpečnosť, vojna a mier, geostratégia, vojenská geografia,
- civilizácie, kultúry a ich konfrontácia, univerzalizmus, nové bloky a aliancie,
- environmentálna geopolitika,
- geoekonómia,
- kritická geopolitika,
- geopolitické kódy a záujmy jednotlivých štátov,
- geopolitické alternatívne štruktúry (napr. hnutie nezúčastnených).

B) *Medzinárodné vzťahy, svetový politický systém a svetová ekonomika* patria medzi typickejšie sféry záujmu politickej geografie. Časť *Súčasné medzinárodné vzťahy* patrí k najrozsiahlejšim častiam u Glassnera a Fahrera (sedem kapitol). Postavenie kapitoly má táto problematika aj u Taylora a Flinta. K týmto otázkam sa vyjadrili všetci autori reportov. Kým na začiatku 90-tych rokov prevažovali v reportoch témy zamerané na svetový politický systém a otázky svetovej ekonomiky, neskoršie sa najfrekventovanejším pojmom stáva globalizácia (napr. Kelly 1999). Do tohto smeru sú zaradené aj otázky imperializmu, kolonializmu a dekolonizácie, ktorým venujú značnú pozornosť autori oboch učebných textov. Ide skôr o tradičnú problematiku, ktorá sa v rámci reportov menej diskutuje (O'Loughlin 1991, Dodds 2001, Sparke 2004). V súčasnosti sa sústreďuje pozornosť na dôsledky týchto procesov, či inovované „neformálne“ formy dominancie a vplyvu („staré väzby v novom šate“). Hlavné témy výskumu sú:

- interpretácia vývoja medzinárodného spoločenstva (teória svetových systémov, jadro-periféria),
- medzinárodné vzťahy a zahraničná politika štátov,

- globálne a medzinárodné inštitúcie,
- globalizácia a jej súvislosti,
- integračné procesy a integračné zoskupenia,
- svetová ekonomika, ekonomický rozvoj, svetový obchod, otázky konkurencieschopnosti,
- kolonizácia a dekolonizácia, neokolonializmus, formálny a neformálny imperializmus,
- nezákonné aktivity (napr. obchod s drogami a zbraňami), nezákonné zoskupenia (mafie, teroristické organizácie, ich siete, fungovanie, politický vplyv a pod.).

C) *Štát* je jedným z kľúčových pojmov a objektov záujmu politickej geografie. Má výsadné postavenie v štruktúre oboch učebníc (časť, resp. kapitola). V *progress reports* je štát medzi najfrekvencovanejšími témami napr. u Reynoldsa (1992 a 1993), Flinta (2003a), vo všetkých správach Doddsa. Štát ako základná jednotka politickej organizácie sveta sa veľmi často vyskytoval v sledovaných textoch, avšak často s dôrazom na špecifické charakteristiky a procesy. Jeho ciele a postavenie sa menia, tak ako sa menia aj prístupy k napĺňaniu úloh štátu. Súčasný záujem o problémy štátu prerastá čiastočne do sféry geografie verejnej politiky a skúmania inovácií v duchu konceptu vládnutia (governance). V politickej geografii štátu sa najviac pozornosti venuje problémom:

- teória štátu, moc štátu,
- podstata, ciele a funkcie štátu,
- charakteristiky unitárneho, federálneho štátu a pod.,
- politické jednotky so zvláštnym statusom,
- postavenie štátu – suverenita, autonómia,
- vznik a formovanie štátov a ich územia, jadrové územie štátu, štát a hlavné mesto,
- územie štátov a ich veľkosť,
- priestorové stratégie štátu,
- štát a jeho aktivity, úspechy a zlyhania,
- vzťah štát, občania a územie, schopnosť kontroly územia.

D) *Volebná geografia*, spolu so súvisiacimi otázkami *demokracie a zastúpenia (reprezentácie)*, je už dnes považovaná za jednu z hlavných subdisciplín politickej geografie (napr. Glassner a Fahrer 2004). Hodnoteniu volebnej geografie sa nevyhli ani autori učebníc, ani jeden autor reportov. Kým v skorších článkoch prevažovali otázky volieb, neskôršie sa záujem posunul do všeobecnejšie orientovaných pojednaní o demokracii a reprezentácii. Ó Tuathail (1998) upozorňuje na nebezpečenstvo redukcie demokracie na voľby a analýzu volebných výsledkov, stále totiž dominujú empirické analýzy volebných výsledkov. Aj v tomto duchu si čoraz väčšiu pozornosť získava sledovanie samotných princípov demokracie, participácie občanov, otázok občianstva, volebného práva (napr. Barnett and Low 2004). Jedným z najvážnejších problémov sa stáva skúmanie otázok zastúpenia – reprezentácie (Flint 2003a), naplnenia samotnej podstaty reprezentatívnej demokracie. Najvýznamnejšie témy v tejto oblasti sú:

- volebný systém a členenie územia pre účely volieb (napr. jeho spravodlivosť),
- volebná kampaň, pôsobenie na voliča,
- volebná účasť (faktory mobilizácie, resp. apatie),
- časopriestorová diferenciácia a stabilita volebných výsledkov,
- volebné výsledky vo vzťahu k lokálnym, národným a globálnym otázkam,
- špecifické geografické aspekty volieb (susedský efekt a pod.),
- politické strany/hnutia, ich financovanie, vplyv na volebné výsledky,
- vplyv postavenia a fungovania jednotlivých úrovní politickej organizácie, vrátane poskytovania verejných služieb, na volebné výsledky,
- vzťah volebných výsledkov k sociálno-ekonomickým a demografickým štruktúram a procesom,
- vzťah volieb k iným politickým procesom a štruktúram (napr. iným formám politickej participácie),
- zastúpenie, resp. vylúčenie zastúpenia niektorých skupín obyvateľstva vo volených inštitúciách,
- demokracia vo svete, jej pozícia, formy, obmedzenie pôsobenia demokracie.

E) *Politická geografia subštátnych jednotiek* zohľadňuje rastúcu úlohu subštátnych územných politických jednotiek a ich inštitúcií. Glassner a Fahrer nazvali jednu z častí svojej učebnice *Politická geografia v rámci štátu*, kým Taylor a Flint jednu kapitolu *Politická geografia lokalít*. Pojednávali o nej všetky správy zo začiatku 90-tych rokov (autori O'Loughlin a Reynolds) a neskôršie ešte správa Flinta (2003a). Menšia pozornosť venovaná týmto problémom v novších správach bola ovplyvnená nástupom uverejňovania separátnych reportov o geografii verejnej politiky (od druhej polovice 90-tich rokov), ktoré pokrývajú aj časť tejto problematiky. V popredí záujmu sú otázky distribúcie moci a kompetencií, vzťahy medzi centrálnou vládou a nižšími úrovňami verejnej správy, procesy dekoncentrácie a decentralizácie. Určitým novým posunom je sledovanie a prevencia neželaných foriem správania. Zo sledovaných tém sa pozornosť venuje najmä problémom:

- vzťah štátu (vlády) a nižších úrovní verejnej správy (regióny, obce), distribúcia kompetencií,
- autonómia miestnej a regionálnej samosprávy,
- fiškálny federalizmus, financie samospráv, majetok obcí a regiónov,
- organizácia štátnej správy a samosprávy,
- procesy decentralizácie a dekoncentrácie,
- demokracia, politika a riadenie na miestnej a regionálnej úrovni,
- vzťahy medzi obcami a regiónmi i vzťahy navzájom (napr. obec – obec),
- politická kultúra, občianskosť, neželané formy správania (napr. korupcia, klientelizmus).

F) *Geografia verejnej politiky* je časť politickej geografie, ktorá postupne formuje svoje základné kontúry a má potenciál rozvinúť sa až do subdisciplíny politickej geografie. Nástup samostatných reportov je jedným z argumentov, prečo vyčleňujem geografiu verejnej politiky ako samostatný smer. Doterajšie správy písali napr. Hoggart (1996 a 1997) či Peck (2004). Potreba rozmachu geografie verejnej politiky sa odráža aj v obnovenej diskusii o „relevancii“ geografie pre súčasnú spoločnosť, vzťahu geografie a politiky (napr. Dorling a Shaw 2002). Martin (2002) uvádza: „verím, že humánna geografia má morálnu povinnosť zaoberať sa problémami verejnej politiky a súvisiacimi diskusiami“. Geografia verejnej politiky sa zameriava predovšetkým na hodnotenie konkrétnych krokov – „politik“ centrálnej vlády, či „vlád“ regiónov a obcí. Takmer každá z uskutočňovaných politik, politické rozhodnutie má svoj priestorový kontext a dopad. Preto sleduje priestorové súvislosti v politikách vlád, nezriedka aj s ambíciou upozorniť na dôsledky, prezentovať kritický postoj či podať alternatívu k existujúcim riešeniam. Skúmanie zohľadňujúce ekonomickú efektívnosť, demokraciu a priestorovú organizáciu patrí k typickým príkladom tohto smeru (napr. Martins 1995, Bennett 1997). Z aktuálnych tém sa pozornosť upriamuje najmä na:

- nové funkcie vlády, inštitucionálne reštrukturalizácie, reformy a zmeny,
- efektívnosť vlád, vládnych inštitúcií a dôsledky vládnych programov/politik,
- ideologické základy vlády a ich dôsledky (napr. neoliberalizmus),
- regulačná funkcia vlád, intervencie štátu,
- redistribúcia funkcií medzi privátnym, verejným a neziskovým-dobrovoľným sektorom,
- verejný sektor a poskytovanie verejných služieb,
- sektorové politiky centrálnej vlády, regiónov a obcí,
- kriminalita, polícia, trestný a väzenský systém,
- úloha politického sprostredkovania (lobizmus, think tanky, konzultanti).

G) *Teoretické problémy politickej geografie* sú v určitej miere obsiahnuté v každej z východiskových prác. Pre učebnice je priblíženie základov teórie politickej geografie určitou povinnosťou. V prípade reportov sa výraznejšie k teoretickým problémom politickej geografie vyjadrili najmä O'Loughlin (1991), Dodds (2001), Flint (2003a, 2003b) a v menšom rozsahu aj Reynolds (1992) a Ó Tuathail (1998). Najčastejšie sú prezentované názory na aktuálne smerovanie politickej geografie (napr. Dodds 2001). Hľadajú sa jadrové témy (napr. Reynolds 1992), upozorňuje sa na veľkú diverzitu záberu či až bezbrehosť politickej geografie (napr. O'Loughlin 1991, Ó Tuathail 1996). Časť teoretických úvah odráža jej zložitý vývoj – mnohé tradičné koncepty sú v posledných rokoch hodnotené opätovne (napr. Ó Tuathail 1994). Predstavujú sa aj rôzne prístupy, od tých zdôrazňujúcich tradičné priestorové analýzy až po postmodernistické, politicko-ekonomické a kultúrne orientované analýzy (napr. O'Loughlin 1991, Flint 2003b). S tým súvisia aj diskusie o relevantných filozofických konceptoch a ideologických vplyvoch, prezentujú sa nové koncepty. Sumarizujúc môžeme za základné témy v teórii politickej geografie považovať:

- historické súvislosti, aktuálne a budúce smerovanie politickej geografie,
- filozofické a ideologické vplyvy,
- formulácia a hodnotenie teoretických konceptov,
- metodologické prístupy a metódy,
- jadrové témy politickej geografie,
- konfrontácia s aktuálnym politickým vývojom na všetkých úrovniach.

Hlavné problémy politickej geografie

Hlavné smery dopĺňajú najdôležitejšie problémy politickej geografie. Kým smery predstavujú skôr oblasť či objekt záujmu politickej geografie, problémy reagujú na to, aké otázky sa konkrétne sledujú. Identifikované hlavné problémy sú skúmané a diskutované v rámci vyššie uvedených hlavných smerov politickej geografie, prenikajú všetkými identifikovanými smermi. Vyčlenené sú nasledujúce hlavné problémy:

- a) *územie, hranice a členenie územia,*
- b) *konflikt, mier-vojna a terorizmus,*
- c) *spravodlivosť, etika a ľudské práva,*
- d) *identita a menšiny,*
- e) *rodové aspekty a feminizmus,*
- f) *environmentálne aspekty,*
- g) *nové formy politiky a vládnutia,*
- h) *iní aktéri (tretí sektor, súkromný sektor, médiá a informačno-telekomunikačné technológie).*

a) *Územie, hranice a členenie územia* patria medzi najklasickejšie problémy sledované politickou geografiou. Ich vývoj, dôvody zmien, meniaci sa význam patria však aj k aktuálnym problémom. Problematike hraníc a územia sa nevyhli autori oboch učebníc, v rámci reportov explicitne O'Loughlin (1990), Ó Tuathail (1998), Dodds (1998) a Flint (2002). Najmä v niektorých častiach sveta sa stále neuzavreli spory o hraniciach a území štátov, častým prípadom sú zmeny vnútroštátnych hraníc – administratívneho členenia, trvalé a pomerne špecifické problémy sa týkajú hraníc na mori či v polárnych oblastiach. Študuje sa celá evolúcia problému hraníc, od ich vyčlenenia až po problémy správy hraníc, meniace sa vnímanie hraníc v čase (napr. Driver 1991, Newman a Paasi 1998). Veľká pozornosť sa venuje skúmaniu hraníc a členenia územia pre účely volieb, ich vplyvu na výsledky volieb. Z dielčích tém majú významné postavenie:

- význam hraníc, ich meniaci sa úloha,
- definovanie, delimitácia, konfigurácia, genetické typy, klasifikácia, stabilita hraníc,
- štáty, formovanie ich územia a hraníc, súlad hraníc štátov a národov (či etník),
- správa hraníc, ich priepustnosť, hraničné režimy,
- hraničné spory a konflikty,

- hranice a členenie územia pre špecifické účely – územno-administratívne členenie, volebné obvody, územia a hranice aktivity špecifických autorít (úradov),
- hranice a prihraničné územia, cezhraničná spolupráca,
- politicky významné hranice a hraničné pásma mimo oficiálne vytýčených hraníc politických jednotiek (napr. etnické hranice).

b) Ďalší vyčlenený výskumný problém sa opiera o pojem *konflikt*. Menšou komplikáciou je skutočnosť, že vlastne celá politická geografia, pretože sa zaoberá mocou, jej získaním a využívaním, je dnes typická skúmaním najrôznejších podôb konfliktov. Boj o moc a jeho priestorové prejavy majú rôzne podoby, vyskytujú sa na najrôznejších úrovniach politickej organizácie priestoru, môžu mať podoby vyhrotených ozbrojených bojov, ale aj miernejších sporov a napätí. Preto sem môžeme zaradiť štúdium lokálnych konfliktov či konfliktov o kompetencie medzi úrovňami politickej moci, interetnické a náboženské konflikty, až vojenské konflikty s rôznymi príčinami a dimenziou (napr. Douglas a Shirlow 1998). Na druhej strane je to aj skúmanie procesov formovania a štruktúr priestorov bez napätia, s mierovým spolunažívaním, bezpečných pre každodenný život. Začiatkom nového milénia pribudlo štúdium novej významnej hrozby – terorizmu (napr. Flint 2003a). Zo sledovaných zdrojov Glassner a Fahren vyčlenili „vojne a mieru“ kapitolu, kým Taylor a Flint zasa venovali podkapitolu lokalizačným konfliktom (v iných častiach neobišli ďalšie typy konfliktov). Rôzne podoby konfliktov rozoberajú vo svojich reportoch O’Loughlin (1990, 1991), Dodds (1998 a 2000), Flint (2003a), Sparke (2004). Z aktuálnych tém sú významné najmä:

- identifikácia ohnisk napätia, jeho difúzia,
- časopriestorová analýza jednotlivých konfliktov, typológie konfliktov a vojen, ich dôsledky,
- prevencia a riešenie konfliktov, správa území s potenciálom konfliktu, resp. po konflikte,
- vnútropolitické konflikty, spory o správu a kontrolu územia v rámci štátu
- aktéri konfliktov,
- protestné hnutia, formy nesúhlasu a odporu,
- lokalizačné konflikty (napr. lokalizácia citlivých zariadení a objektov),
- mier a bezpečnosť,
- terorizmus – zdroje, priestory, ciele, siete, jeho globalizácia.

c) V poslednom desaťročí zaznamenávame v politickej geografii aj zvýšený záujem a rešpekt voči otázkam *spravodlivosti, etiky a ľudských práv*. Táto problematika sa v štruktúre sledovaných učebníc explicitne neobjavuje. Väčšiu pozornosť jej od druhej polovice 90-tych rokov venujú reporty – Ó Tuathail (1996), Dodds (1998 a 2001), Sparke (2004) a v menšom rozsahu aj Flint (2003a). Politická geografia sa snaží vniesť do svojich analýz normatívne aspekty a dôslednejšie vnímať závažné spoločenské problémy. Odráža to tendencie vyzývajúce k formovaniu geograficky citlivej etiky a eticky citlivej geografie (Cloke 2002) či morálnemu pokroku v geografii (Smith 2000). Spoločenská

deformácia morálnej zodpovednosti voči „iným“, alebo jej potlačenie v mene spoločensky schvaľovanej „etiky“ štátu alebo trhu, je dôležitou skutočnosťou a mala by byť politickými geografmí vysvetlená (Ó Tuathail 1996). Tento prístup podnecuje zaoberať sa existenciou a stavom základných hodnôt spoločnosti, ako aj ľuďmi prehlíadanými, spoločenstvami na okraji spoločnosti a pod. Táto úloha je citlivá v časoch meniaceho sa chápania úloh štátu, jeho postojov voči občanom (napr. Hasson a Ley, 1997). Z týchto hľadísk sa politická geografia zameriava na:

- normatívne hodnotenie úloh a aktivít rôznych inštitúcií (od globálnych po miestne),
- pravdivé a komplexné vysvetľovanie situácií, postojov, konania,
- spravodlivosť (sociálna, územná),
- dostupnosť a blízkosť (aplikované na široké kategórie problémov),
- ľudské a občianske práva,
- ohrozené a marginalizované skupiny obyvateľstva (ženy, bezdomovci, utečenci a pod.),
- rôzne aspekty rovnosti, resp. diskriminácie,
- distribúcia, resp. redistribúcia zdrojov,
- rozvojová pomoc a humanitárne operácie.

d) Pozorne sledovaná je rozsiahla skupina problémov spájaných s rôzne chápanou *identitou a problematikou menšín*. Pravdepodobne najväčší záujem sa týka otázok národa a nacionalizmu. Ale nemenej sú sledované s identitou tesne prepojené otázky etnicity, jazyka, religiozity, najmä v kontexte menšinového postavenia takto identifikovaných skupín obyvateľstva. Podrobne ich priblížili Glassner a Fahrer (štát a národ; politika náboženstva, jazyka a etnickej diverzity; pôvodné/domorodé obyvateľstvo), ako aj Taylor a Flint (národ a nacionalizmus). Medzi „progress reports“ prevládajú otázky národnej identity a nacionalizmu (Reynolds 1994, Flint 2003b, O’Loughlin 1991, Dodds 2000, Flint 2003a), identity, jej formovania a rôzneho chápania (Ó Tuathail 1996, Flint 2002). Poznanie vyplývajúce z takto zameraného výskumu je jednou z významných podmienok k zmierneniu konfliktov a pokojného spolužitia v mnohých regiónoch. Stále pretrváva veľká pozornosť k skúmaniu týchto znakov vo vzťahu k štátu, územiu a ich prieniku s politickou mocou v danom území (napr. Kolossov a Treivish 1998, Paasi 2003). Cenné je poznávanie symbolickej hodnoty priestorov (napr. Graham 1998). Medzi aktuálne témy patria predovšetkým:

- národ, nacionalizmus,
- vzťah národnej identity a štátu, národný štát, sebaurčenie,
- národná identita a iné identity (napr. etnická),
- miestna a regionálna identita,
- špecifické identity – pohraničie, identita u imigrantov, utečencov,
- formovanie identity, viacnásobná identita,
- symbolizmus lokalít, symboly a územie,

- menšiny v rôznych oblastiach života spoločnosti, problém príležitosti, uplatnenia a spolužitia,
- vplyv náboženských a etnických skupín na politiku jednotlivých úrovní politickej organizácie.

e) *Rodové* (angl. gender) *aspekty a feminizmus* (feminism) patria medzi najnovšie impulzy ovplyvňujúce súčasnú politickú geografiu. Glassner a Fahrer upozorňujú na význam takto zameraných výskumov v budúcnosti. Zmienke o pozícii žien v spoločnosti a distribúcii moci sa nevyhli ani Taylor a Flint. Z ostatných sledovaných autorov až piati venovali pozornosť „gender“ problematike v politickej geografii. Napriek silnej expanzii rodovo a feministicky orientovaných štúdií v súčasnej geografii, ich prienik do oblasti politickej geografie je pomalší. Okrem menej významnej orientácie na politiku feminizmu ako hnutia, ďaleko väčšia pozornosť sa venuje skôr politicko priestorovým aspektom pôsobenia žien v spoločnosti a podmienkam ich života. Podľa Englanda (2003) je to v dôsledku postupného narušania tradičných pohľadov na to, čo je súkromné (apolitické) a verejné (politické) v mnohých oblastiach týkajúcich sa života žien (domáce násilie, starostlivosť o deti, rodina atď.). Z aktuálne sledovaných problémov je vhodné zvýrazniť:

- participácia žien v politike, politická marginalizácia žien,
- postavenie žien v ekonomike, deľba práce, prístup k práci, povolania, zamestnanosť,
- bezpečnosť, prevencia násilia,
- textualita a postavenie žien,
- politika feminizmu (napr. a životné prostredie),
- feministická geopolitika,
- pozícia žien v súčasnej spoločnosti (sociálne a kultúrne aspekty),
- problémy ženy v každodennom živote (hranica privátneho a verejného).

f) Rozmach vplyvu *environmentálnych aspektov* na politickú geografiu súvisí s rastúcou naliehavosťou riešiť problémy životného prostredia, ako aj ich politizáciou. Environmentálne otázky sa stali aktuálnymi vo všetkých priestorových dimenziách politickej geografie (od lokálnej po globálnu). U Glassnera a Fahrera majú postavenie kapitoly (otázky politiky ekológie, energie a využitia zeme). Taylor a Flint takejto orientácii venovali podkapitolu ekologické dedičstvo. Z autorov reportov sa environmentálnymi aspektmi zaoberali Ó Tuathail (1995) a Dodds (1998 a 2000). Na ich dôležitosť poukázal už Dalby (1992) použitím pojmu environmentálna bezpečnosť ako špecifického prípadu bezpečnosti s prepojením napr. na pojem národnej bezpečnosti. Aktuálne sú predovšetkým nasledujúce environmentálne politicko-geografické témy:

- globálne otázky životného prostredia,
- medzinárodné environmentálne problémy (bilaterálne, skupiny štátov),
- využívanie a spoločné zdieľanie prírodných zdrojov (napr. vodné zdroje, energia),
- degradácia prírodného prostredia,
- využitie zeme a lokalizácia environmentálne citlivých zariadení,

- vzťah ekonomického rozvoja, spotreby, životného prostredia a demokracie,
- environmentálna bezpečnosť, riešenie hazardov a rizík, prírodných katastrof,
- environmentálne hnutia, strany zelených,
- politika environmentálneho plánovania.

g) Pohľady na priestorové jednotky politickej organizácie a ich inštitúcie sú v súčasnosti často dopĺňané poukázaním na nové formy politiky a vládnutia. Tie sú často spájané s konceptom *vládnutia* (angl. *governance*, napr. Flint 2002), či inšpiráciou pochádzajúcou z Foucaultovho pojmu *governmentality* (angl.), rozpracovaného aj v rámci politickej geografie (Ó Tuathail 1995, Flint 2003a). Rozhodujúce štruktúry politickej moci a verejnej správy postupne menia svoje prístupy od exkluzívneho využívania verejnej moci prostredníctvom svojich vládnych štruktúr smerom k sofistikovanejšiemu a voľnejšiemu modelu presadzovania a plnenia svojich cieľov. Kým Glassner a Fahrer viac-menej obchádzajú tento trend, Taylor a Flint sa podrobnejšie venovali novým prístupom k vládnutiu v podmienkach miestnej politiky. Rozmach nových foriem politiky v prvých náznakoch identifikovali už O'Loughlin (1990) a Reynolds (1992 a 1994). Uplatňujú sa nové možnosti riadenia územia, nové inštitúcie, prechod k sieťam rôznych aktérov, partnerstvám, uplatneniu techník zo súkromného sektoru a pod. (Borja et al. 1996, Hall a Hubbard 1996). V centre záujmu je ich identifikácia a analýzy, ich rôzne črty a dôsledky. Na regionálnej úrovni približujú súčasný vývoj napr. Cameron et al. (2000), na lokálnej úrovni napr. Goodwin a Painter (1996) či Raco (1999). Aktuálne témy zahŕňajú:

- väzby medzi geografickými poznatkami a vládnutím
- nové formy vzťahov v medzinárodnej politike
- charakter vládnutia v štáte, governmentality
- zmeny charakteru vzťahov centrálna vláda – miestne vlády (samosprávy)
- formy vládnutia na subštátnej úrovni
- nové prístupy a interpretácia miestnej autonómie
- vplyv vládnutia (štátu a samospráv) na každodenný život
- reakcia vlád (samospráv) na externé zmeny
- inovácie a reorganizácie politických štruktúr, nové inštitúcie so špecifickým postavením a úlohami
- podnikateľské črty v politických prístupoch.

h) Politická geografia reaguje aj na posun v politike, spôsobený zvýšeným vplyvom, rešpektom a spoluprácou inštitúcií politickej moci s tzv. *inými aktérmi*. Najrôznejší aktéri sú aktívni na každej hierarchickej úrovni politickej organizácie územia. Menšiny, podnikatelia, životné prostredie, ľudské práva majú svojich reprezentantov a presadzovateľov (mimo oficiálnych inštitúcií a politických strán). Tí majú možnosti využívať meniace sa prístupy k politickému rozhodovaniu („nový charakter politiky“). Ide predovšetkým o reakciu na vplyv *mimovládnych neziskových organizácií* (NGO, aj ako tzv. tretí sektor). Mimovládne neziskové organizácie (široko chápané) sa stali v posledných desaťro-

čiach významnými aktérmi v mnohých oblastiach súvisiacich s medzinárodným vývojom, ako aj vnútroštátnymi či až lokálnymi otázkami. Ich ciele, pôsobnosť, zdroje, členstvo sú však rozdielne, ako aj podmienky na ich pôsobenie (napr. od profesných cez environmentálne, náboženské, až po humanitárne). Ďalším významným aktérom sú zástupcovia *súkromného podnikateľského sektoru*. Tento, reprezentovaný samotnými podnikateľskými subjektami, ale častejšie svojimi asociáciami, je vplyvným aktérom politiky, využívajúcim rôzne možnosti pôsobenia (napr. Peck 1995). Rovnako nemôžeme zabudnúť na iného veľmi vplyvného aktéra súčasnej politiky – *médiá*. Ich vplyv je znásobený možnosťami využitia širokej skupiny *informačno-telekomunikačných technológií*. Tie však aj samotné (napr. internet) podstatne ovplyvňujú správanie sa občanov, komunikáciu s inštitúciami, možnosti získavania alternatívnych informácií a pod. „Moc“ týchto aktérov sa začala oveľa viac brať do úvahy. Stali sa partnermi pri riešení problémov a realizácii mnohých aktivít súčasnej spoločnosti. Im venovaná pozornosť sa objavila vo viacerých kapitolách u Glassnera a Fahrera (najmä médiám, informačno-telekomunikačným technológiám, neziskovým organizáciám), Taylor a Flint neobišli ich rolu v niektorých kapitolách. Tomuto trendu výskumu sa nevyhol žiaden z autorov reportov. Najviac pozornosti mu však venovali Ó Tuathail (napr. 1996), Dodds (napr. 1998) a Flint (2003b). Pozornosť sa zameriava na:

- nadnárodné korporácie, nadnárodné neziskové organizácie a medzinárodné inštitúcie a národné vlády,
- pôsobenie NGO v rámci základných demokratických inštitúcií, interakcie s inými aktérmi politického procesu,
- úloha NGO v riešení politických problémov na rôznych hierarchických úrovniach (regiónoch, mestách, pri určitých situáciách),
- NGO a humanitárne aktivity,
- podnikateľské subjekty a politický proces (napr. vzťah k vládam rôznych úrovní),
- médiá a demokracia, sloboda a nezávislosť médií, formy ich kontroly a regulácie,
- aplikácie elektronickej vlády (e-government),
- vplyv médií na politiku (motivačná a akceleračná funkcia),
- dostupnosť alternatívnych médií, penetrácia prijímačov, prepojenosť,
- hodnotenie prezentácie politických udalostí, konfliktov, atď. médií, analýzy pôsobenia médií,
- vplyv moderných informačných a telekomunikačných technológií (napr. GIS, GPS, satelitné snímky) na politiku, otázky vojny a mieru (napr. mierové misie) a pod.

ZÁVER

Závažnou otázkou zostáva, do akej miery uvedené smery a problémy naozaj výstižne odrážajú smerovanie politickej geografie. Použitý postup identifikácie je len jedným z možných alternatív. Určitým nedostatkom prezentovaného prístupu k ich identifikácii je menej reprezentatívne pokrytie niektorých výz-

namných častí politickej geografie. Týka sa to najmä tých, ktoré sú nedostatočne prezentované v anglicky písanej literatúre. Najmä v posledných rokoch však frekvencia anglicky písaných politicko-geografických prác autorov zo všetkých končín sveta významne vzrástla. Týka sa to významných politických geografíí, ako napr. izraelskej, fínskej, indickej či juhoafrickej. Napriek tomu o určitej nedostatočnosti poznania môžeme uvažovať v európskych, napr. v prípade francúzskej, nemeckej, či stredo-východo európskej politickej geografii, napr. aj v latinsko-americkej, arabskej, čínskej či japonskej (vrátane nimi sledovaných tém výskumu). Do akej miery sú tieto „marginalizované“ politické geografie (a nimi sledované problémy) aj vedecky inovatívne, a mohli by ovplyvniť predstavené smerovanie výskumu, je otázne, s nárokmi na ďalší, nie ľahko realizovateľný výskum.

Rovnako môžeme diskutovať o iných alternatívach agregácie výskumných smerov a problémov. Ak sa zameriame najprv na samotné vyčlenené hlavné smery výskumu, je možné uvažovať napr. o ďalšom zúžení ich počtu. Politická geografia štátu je považovaná za jeden z tradičných pilierov. Špecifická a pomerne samostatne je etablovaná volebná geografia. Veľmi blízko k sebe majú samostatne vyčleňované politická geografia subštátnej úrovne a geografia verejnej politiky. Je možné, že v budúcnosti splynú v geografii verejnej politiky. Podobne blízko k sebe majú aj geopolitika a politická geografia medzinárodných vzťahov, svetového politického a ekonomického systému, ktoré sa čiastočne rozlišujú problematiky. Teoretická politická geografia je menej rozvinutá a je možné, že sa nebude prejavovať ako výrazný smer výskumu. Inou potenciálnou možnosťou je ich rastúca špecializácia a separácia v súvislosti s budúcim dynamickým rozvojom politickej geografie. Budúci vývoj môže priniesť pokračovanie v etablovaní častí politickej geografie ako silných samostatných subdisciplín, majúcich svojich predstaviteľov, špecializované časopisy a školy výskumu (čo je pozorovateľné napr. na geopolitike, volebnej geografii, geografii verejnej politiky). V časti týkajúcej sa identifikovaných problémov je alternatívou aj vyčlenenie samostatného problému venovaného globalizácii a jej súvislostiam.

Uvedený prehľad smerov a problémov naznačuje veľký potenciál a možnosti výskumu v politickej geografii. Môže sa uplatniť v celej hierarchii priestorov, od lokálnej po globálnu. Je potrebné sústrediť pozornosť na interakcie a napätie okolo hlavných konceptov ako územie, priestor, miesto, sieť a toky, miera, konflikt, moc (vychádzajúc z O'Loughlin 2000, Agnew 2003, Flint 2003c). Politická geografia sa však rovnako vážne musí zaoberať otázkou posilnenia svojho účinného podielu na riešení spoločensko-politických problémov. Keďže jej výstupy smerujú do interdisciplinárneho prostredia, či už sféry vedy alebo praxe, musí znásobiť svoje prednosti aj s využitím poznatkov príbuzných disciplín. Politická geografia si preto musia nájsť efektívnu cestu k poznatkom politických a právnych vied, ale aj sociológii, filozofii a ekonómii. Ich využitie môže podporiť jej spoločenský prínos, konkurencieschopnosť a autoritu. Viacerí autori upozorňujú na skutočnosť, že veľa prác označovaných ako politicko-geografické, nie sú veľmi geografické, resp. nie veľmi politické (napr. Agnew 2003). Už len odstránenie tohto nedostatku by posilnilo postavenie a vážnosť politickej geografie.

LITERATURA

- AGNEW, J. (2003). Contemporary political geography: intellectual heterodoxy and its dilemmas. *Political Geography*, 22, 603-606.
- BARNETT, C., LOW, M., eds. (2004). *Spaces of Democracy*. London (Sage).
- BENNETT, R.J. (1997). Administrative spaces and economic spaces. *Regional Studies*, 31, 323-336.
- BORJA, J., CASTELLS, M., BELIL, M., BENNER, C. (1996). *Local and global – the management of cities in the information age*. London (Earthscan).
- CAMERON, G., DANSON, M., HALKIER, H. (2000). Institutional change, governance and regional development: problems and perspectives. In Danson, M., Halkier, H., Cameron, G., eds. *Governance, institutional change and regional development*. Aldershot (Ashgate), pp. 266-275.
- CLOKE, P. (2002). Deliver us from evil? Prospects for living ethically and acting politically in human geography. *Progress in Human Geography*, 26, 587-604.
- COX, K. R., LOW, M. (2003). Forum – political geography in question. *Political Geography*, 22, 599-602.
- DALBY, S. (1992). Ecopolitical discourse: „environmental security“ and political geography. *Progress in Human Geography*, 16, 503-522.
- DAY, R. A. (1991). *How to write and publish a scientific paper*. Cambridge (Cambridge University Press).
- DODDS, K. (1998). Political geography, I: the globalization of world politics. *Progress in Human Geography*, 22, 595-606.
- DODDS, K. (2000). Political geography, II: some thoughts on banality, new wars and the geopolitical tradition. *Progress in Human Geography*, 24, 119-129.
- DODDS, K. (2001). Political geography, III: critical geopolitics after ten years. *Progress in Human Geography*, 25, 469-484.
- DORLING, D., SHAW, M. (2002). Geographies of the agenda: public policy, the discipline and its (re)turns. *Progress in Human Geography*, 26, 629-646.
- DOUGLAS, N., SHIRLOW, P. (1998). People in conflict in place: the case of Northern Ireland. *Political Geography*, 17, 125-128.
- DRIVER, F. (1991). Political geography and state formation: disputed territory. *Progress in Human Geography*, 15, 268-280.
- ENGLAND, K. (2003). Towards a feminist political geography. *Political Geography*, 22, 611-616.
- FLINT, C. (2002). Political geography: globalization, metapolitical geographies and everyday life. *Progress in Human Geography*, 26, 391-400.
- FLINT, C. (2003a). Political geography, II: terrorism, modernity, governance and governmentality. *Progress in Human Geography*, 27, 97-106.
- FLINT, C. (2003b). Political geography: context and agency in a multiscale framework. *Progress in Human Geography*, 27, 627-636.
- FLINT, C. (2003c). Dying for a „P“? Some questions facing contemporary political geography. *Political Geography*, 22, 617-620.
- GLASSNER, M. I., FAHRER, C. (2004). *Political Geography*. Hoboken (Wiley).
- GOODWIN, M., PAINTER, J. (1996). Local governance, the crisis of Fordism and the changing geographies of regulation. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 21, 635-648.
- GRAHAM, B. (1998). Contested images of places among Protestants in Northern Ireland. *Political Geography*, 17, 129-144.
- HALL, T., HUBBARD, P. (1996). The entrepreneurial city: new urban politics, new urban geographies? *Progress in Human Geography*, 20, 153-174.
- HASSON, S., LEY, D. (1997). Neighbourhood organisations, the welfare state, and citizenship rights. *Urban Affairs Quarterly*, 33, 28-58.

- HOGGART, K. (1996). All washed up and nowhere to go? Public policy and geographical research. *Progress in Human Geography*, 20, 110-122.
- HOGGART, K. (1997). Uncertainty washed with conviction in the investigation of public policy. *Progress in Human Geography*, 21, 109-118.
- ISI WEB OF KNOWLEDGE (2002, 2003, 2004). Journal Citation Reports – Geography. www.portal.isiknowledge.com. 12 januára 2006.
- KELLY, P. F. (1999). The geographies and politics of globalization. *Progress in Human Geography*, 23, 379-400.
- KOLOSSOV, V., TREIVISH, A. (1998). The political geography of European minorities: past and future. *Political Geography*, 17, 517-534.
- LOW, M. (2003) Political geography in question. *Political Geography*, 22, 625-631.
- MARTIN, R. (2002). A geography for policy, or policy for geography? A response to Dorling and Shaw. *Progress in Human Geography*, 26, 642-646.
- MARTINS, M. R. (1995). Size of municipalities, efficiency, and citizen participation: a cross-European perspective. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 13, 441-458.
- MURPHY, A. et al. (2004). Is there a politics to geopolitics? *Progress in Human Geography*, 28, 619-640.
- NEWMAN, D., PAASI, A. (1998). Fences and neighbours in the postmodern world: boundary narratives in political geography. *Progress in Human Geography*, 22, 186-207.
- O'LOUGHLIN, J. (1990). Political geography: attempting to understand a changing world order. *Progress in Human Geography*, 14, 420-437.
- O'LOUGHLIN, J. (1991). Political geography: returning to basic conceptions. *Progress in Human Geography*, 15, 322-338.
- O'LOUGHLIN, J. (2000). Geography as space and geography as place: the divide between political science and political geography continues. *Geopolitics*, 5, 126-137.
- Ó TUATHAIL, G. (1994). The critical reading/writing of geopolitics: re-reading/writing Wittfogel, Bowman and Lacoste. *Progress in Human Geography*, 18, 313-332.
- Ó TUATHAIL, G. (1995). Political geography, I: theorizing history, gender and world order amidst crises of global governance. *Progress in Human Geography*, 19, 260-272.
- Ó TUATHAIL, G. (1996). Political geography, II: (counter) revolutionary times. *Progress in Human Geography*, 20, 404-412.
- Ó TUATHAIL, G. (1998). Political geography, III: dealing with deterritorialization. *Progress in Human Geography*, 22, 81-93.
- PAASI, A. (2003). Region and place: regional identity in question. *Progress in Human Geography*, 27, 475-485.
- PECK, J. (1995). Moving and shaking: business elites, state localism and urban privatisation. *Progress in Human Geography*, 19, 16-46.
- PECK, J. (2004). Geography and public policy: construction of neoliberalism. *Progress in Human Geography*, 28, 392-405.
- RACO, M. (1999). Researching the new urban governance: an examination of closure, access and complexities of institutional research. *Area*, 31, 271-279.
- REYNOLDS, D. R. (1992). Political geography: thinking globally and locally. *Progress in Human Geography*, 16, 393-405.
- REYNOLDS, D. R. (1993). Political geography: closer encounters with state, contemporary political economy, and social theory. *Progress in Human Geography*, 17, 389-403.
- REYNOLDS, D. R. (1994). Political geography: the power of place and the spatiality of politics. *Progress in Human Geography*, 18, 234-247.
- SMITH, D. M. (2000) Moral progress in human geography: transcending the place of good fortune. *Progress in Human Geography*, 24, 1-18.

- SPARKE, M. (2004). Political geography: political geographies of globalization (1) – dominance. *Progress in Human Geography*, 28, 777-794.
- TAYLOR, P. J., FLINT, C. (1999). *Political geography (World-economy, nation-state and locality)*. Harlow (Prentice Hall).

Ján B u ě k

MAIN RESEARCH DIRECTIONS AND PROBLEMS IN CURRENT POLITICAL GEOGRAPHY

Political geography is one of the most expanding disciplines of current geography. Its development is not easy to understand, since it involves almost unrestricted research fields. Under such condition, it is useful to outline and briefly characterize main research directions and problems. They were identified after careful analyses of the structure and content of two selected group of main sources – selected textbooks and review papers. Two extensively used, updated textbooks (Glassner and Fahrner 2004, Taylor and Flint 1999) were selected to serve as the first source of analyses. They cover the basic and most typical parts of political geography. However, despite their respect to many new issues in political geography, they cannot pay all-embracing attention to the latest developments within the discipline. Since they have the ambition to cover the most topical research developments, the analyses use as the second main resource material articles – progress reports on political geography published by the respected journal *Progress in Human Geography*. These articles mostly have the character of review papers. Their authors discuss the latest shifts within political geography, mention new concepts, identify new trends, present and evaluate important publications. A complete time line of fifteen reports on political geography, written by distinguished political geographers (J. O'Loughlin, D. Reynolds, G. Ó Tuathail, C. Dodds, C. Flint and M. Spark) published between 1990 and 2004 was used. Identification and selection of main directions and problems was based on detailed analyses of the structure and content of each text. The basic unit of analysis was structure according to part and chapter, or chapter and subchapter in the case of textbooks. The part and paragraph was main unit of analysis in the case of progress reports. The selection of directions and problems was based on the frequency and scope of attention paid to them. Finally they were aggregated into a narrow number on the principle of thematic closeness. Spatiality, scale, complexity, wider context, power aspects, conflicts must be taken into account in thinking about these directions and problems.

As a result of the above mentioned procedure, the following seven main research directions were identified:

- geopolitics,
- geography of international relations, world political and economic system,
- political geography of a state,
- electoral geography, democracy and representation,
- political geography of the regional and local level's,
- geography of public policy,
- theoretical issues in political geography.

Within these fields of study, the following eight main problems were identified

- territory, borders and territorial divisions,
- conflict, war/peace and terrorism,
- justice, ethics and human rights,

- identity and minorities,
- gender and feminist issues
- environmental issues
- policy innovations and governance
- other actors (private sector, non-profit sector, media and information-telecommunication technologies).

Despite attempt for their objective selection, certain limits are understandable. In particular less attention has been given to research achievements from outside the English speaking world. There also is wide space for discussion on different aggregation of partial directions and problems. It can confirm future developments leading to formation of partial disciplines, for example on the basis of geopolitics, electoral geography, or public policy. Extensive attention to globalization could be expressed in the selection of globalization as one of the main research problems. Nevertheless, this contribution also documents the rapid expansion, progress and perspective of political geography. It can inspire geographers to work in a much wider range of topics, and focus their effort in less elaborated fields of study.

English by the author